

УДК 322

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.31.13>

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ: ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ У РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНІЙ СФЕРІ

Вікторія Бокоч

*Ужгородський національний університет,
факультет міжнародних економічних відносин, кафедра міжнародної політики
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

Автор статті виходить з того, що забезпечення законодавчо закріпленого права на свободу совісті та віросповідання значною мірою залежить від ефективності реалізації державної релігійної політики. До її формування та впровадження безпосереднє відношення мають різні гілки влади – законодавча, виконавча, судова. Хоча інститут Президента України не належить до жодної із них, Глава держави відповідно до своїх повноважень має можливість впливати на державно-церковні відносини, релігійно-церковне життя в Україні. У статті аналізуються основні засади, напрями та особливості політики Президента України В. Зеленського у релігійно-церковній сфері, його особисте ставлення до релігії та церкви, вказується на відсутність системності у його релігійному світогляді. Наголошується, що В. Зеленський, на відміну від своїх попередників та деяких інших претендентів на президентську посаду, не використовував релігійний чинник у своїй виборчій кампанії, вів себе як конфесійно незаангажований кандидат на пост Президента України. Зазначається, що із самого початку свого президентського правління В. Зеленський, не порушуючи конституційно закріпленого принципу про відокремлення церкви від держави, не надаючи переваг та преференцій жодній із церков та релігійних організацій, став на шлях розвитку партнерських відносин з ними. Вказується також на наявність розбіжностей у позиціях Президента України В. Зеленського з окремими релігійними організаціями щодо деяких проблем суспільного розвитку. В. Зеленський встановлює та підтримує контакти з релігійними лідерами різних конфесій, тримає при цьому релігійний нейтралітет і не втручається у церковні справи, засвідчуючи тим самим свою повагу до різних релігій та демонструючи налаштованість до співпраці з ними. Він намагається залучати церкви та релігійні організації до розв'язання актуальних суспільно-політичних проблем, насамперед до припинення військових дій на Донбасі. Такий підхід є запорукою здійснення ним виваженої та ефективної державної релігійної політики. Робиться висновок, що Президент України В. Зеленський разом із законодавчою та виконавчою владою робить свій внесок у формування та реалізацію державної релігійної політики, остаточної результати і наслідки якої стануть відомими після закінчення його президентської каденції.

Ключові слова: Президент України В. Зеленський, релігія, церква, релігійні організації, державна релігійна політика.

Постановка проблеми. Характер державно-церковних відносин, рівень забезпечення релігійної свободи значною мірою залежить від реалізації державної релігійної політики та ставлення чинної влади до релігії та церкви. Незважаючи на конституційне закріплення принципу відокремлення церкви від держави, до формування та впровадження політики у релігійно-церковній сфері безпосереднє відношення мають різні гілки влади. Кожна із них відповідно до своїх повноважень намагається створювати умови для повноцінного забезпечення права на свободу совісті і віросповідання.

Хоча інститут Президента України не належить до жодної із гілок влади, відповідно до визначених Конституцією України повноважень Глава держави має можливість впли-

вати на державно-церковні відносини, релігійно-церковне життя в Україні. Зважаючи на те, що до формування та реалізації державної політики у релігійно-церковній сфері причетні конкретні Президенти України, її ефективність значною мірою залежить від їх особистого ставлення до релігії та церкви, конфесійних уподобань, обізнаності з релігійною ситуацією, стосунків з релігійними лідерами. Тому релігійна політика кожного із Глав держави мала свої особливості. Не був винятком із цього правила Президент України В. Зеленський.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки політика президентів України у релігійно-церковній сфері здійснюється у рамках усталеної моделі державно-церковних відносин, найефективнішим видається її розгляд у цьому контексті. Політико-правові засади становлення та розвитку відносин держави та церкви в Україні досліджувалися вітчизняними науковцями В. Бондаренком, В. Єленським, С. Здіорук, А. Колодним, О. Кудояр, М. Палінчаком, О. Саганом та ін. Деякі аспекти релігійної політики окремих президентів України висвітлювали В. Гайдай, Д. Горевой, П. Дівесв-Церковний, О. Солдатов, Г. Студенникова, Ю. Чорноморець, К. Щоткіна та ін.

Важливим джерелом інформації про ставлення президентів України до релігійно-церковних питань та релігійну політику є їхні інтерв'ю засобам масової інформації.

Незважаючи на важливу роль інституту Президента України, а також конкретних президентів України у формуванні та реалізації державної політики у релігійно-церковній сфері, осмисленню цих питань у вітчизняній політології та релігієзнавчій думці приділяється не досить уваги.

Метою статті є виявлення та аналіз основних напрямів та особливостей діяльності Президента України В. Зеленського у сфері формування та реалізації державної релігійної політики.

Виклад основного матеріалу. Виконуючи конституційні повноваження Глави держави, Президент України В. Зеленський не міг уникнути своєї участі у забезпеченні державної політики у релігійно-церковній сфері. Незважаючи на те, що В. Зеленський, за його ж словами, виріс у «звичайній радянській єврейській сім'ї», де релігійне виховання, по суті, було відсутнє, на питання про своє ставлення до релігії він відповів: «Я вірю у Бога» [1]. Однак при цьому він не ідентифікує себе з жодною із конфесій: «Нікуди не ходжу: ні до церкви, ні до синагоги, ні до мечеті» [2], – заявляв він. В. Зеленський розуміє релігію як щось суто особисте, внутрішнє і не виявляє особливого бажання до публічного обговорення питання щодо ставлення до неї. Він надає перевагу спілкуванню із Богом «без посередників», не схвалюючи при цьому практики своїх попередників, які намагалися виставляти напоказ свою релігійність.

Звертає на себе увагу й те, що релігія для В. Зеленського є не лише внутрішньою вірою у Бога, а й історико-культурним феноменом, який викликає у нього певний інтерес. «Під час відпусток у різних країнах, – говорив він, – ми з родиною відвідуємо храми як зразки різних культур» [3].

Інформація про хрещення власної дитини дружиною В. Зеленського та хрещення ним дітей своїх друзів, а також зміст Великоднього привітання українського народу (2020 р.) свідчать про його прихильність на побутовому рівні до традицій православ'я [4].

Судячи з особистих відповідей В. Зеленського на питання про його віру у Бога, він постає як людина релігійна, проте класичним віруючим назвати його не можна. Більше того, відомий український бізнесмен І. Коломойський про ставлення до релігії В. Зеленського говорив: «Він не релігійний, але ми працюємо над тим, щоб принаймні він дотримувався Шаббату» [5]. Як зазначає О. Солдатов: «В. Зеленський явно не знайомий з питаннями віроучення або церковної історії, він розглядає вибір віри як суто психотерапевтичний акт»

[2]. Таким чином, вищезазначене свідчить про відсутність у В. Зеленського системного релігійного світогляду.

Однак, зважаючи на те, що В. Зеленський є не просто пересічним громадянином, а Президентом України, гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, українське суспільство більшою мірою цікавить питання щодо його здатності забезпечувати свободу совісті і віросповідання у державі, яку він очолює.

Напевно, через відсутність у В. Зеленського системних знань про релігію, недооцінку її можливостей у досягненні політичних цілей його Передвиборна програма не містила спеціальних положень стосовно релігійної політики, у ній були лише заклики до об'єднання всіх, хто незалежно від статі, мови, віри, національності любить Україну [6].

На відміну від своїх попередників та деяких інших претендентів на президентську посаду, він не використовував релігійний чинник у своїй виборчій кампанії, вів себе як конфесійно незалежний кандидат на посаду Президента України. Як зазначає К. Щоткіна: «У Володимира Зеленського немає ніяких очевидних церковних переваг, як були вони у всіх його попередників. Поруч з ним немає жодної фігури у церковних вбраннях. Це дуже інтригуючий поворот у сюжеті – такого у нас ще не було» [7]. Саме через відсутність у кандидата у Президенти України В. Зеленського чітких конфесійних орієнтацій церковним лідерам різних релігій важко було визначитися щодо його підтримки релігійними спільнотами.

Незважаючи на це, з перемогою на президентських виборах В. Зеленського вітало чимало вітчизняних релігійних діячів різних конфесій. У своїх привітаннях вони бажали йому практичної реалізації надій і сподівань українців, збереження незалежності і єдності України, забезпечення її захисту від російської агресії, відновлення територіальної цілісності, досягнення справедливого миру, подолання скрутного економічного становища, продовження реформ та євроінтеграції. Вони висловлювали також сподівання на рівне ставлення держави до різних конфесій, заявляли про свою готовність до співпраці влади і церкви на партнерських засадах та надання підтримки в утвердженні в українському суспільстві духовних і моральних цінностей.

Серед зарубіжних релігійних діячів, що привітали В. Зеленського з вибранням на президентський пост, були Вселенський патріарх Варфоломій та Глава Російської православної церкви патріарх Кирило.

Відразу після офіційного оприлюднення результатів президентських виборів В. Зеленський, усвідомлюючи необхідність і важливість налагодження контактів з релігійними організаціями, провів зустрічі з лідерами релігійних спільнот в Україні у їхніх резиденціях. Окрім релігійної ситуації, предметом обговорення на цих зустрічах було широке коло суспільно-політичних питань, серед яких – припинення війни на Донбасі, досягнення миру і спокою в Україні, участь релігійних організацій у розбудові української держави та громадянського суспільства, благодійній діяльності, сприяння залученню в українську економіку іноземних інвестицій, утвердження загальнолюдських цінностей, подолання бідності та боротьби з корупцією тощо. Учасники зустрічей обговорювали й питання духовної опіки населення в анексованому Криму та окупованих територіях Донбасу, розбудови діалогу з ними, підтримки переселенців, пастирського обслуговування українців за кордоном, розвитку міжконфесійного діалогу, консолідації українського суспільства.

Зважаючи на авторитет та впливовість релігійних організацій, новообраний Президент України В. Зеленський оприлюднив відеозвернення релігійних діячів різних конфесій (православних, греко-католиків, мусульман, іудеїв) до жителів анексованого Криму та окупованих територій Донбасу із закликом до примирення і єднання.

Зустрічами з релігійними лідерами в Україні В. Зеленський засвідчив свою повагу до різних конфесій та продемонстрував налаштованість до співпраці з ними. Підтвердженням цього було його доручення Кабінету Міністрів України запросити представників духовенства різних конфесій до участі в урочистих заходах з нагоди 28-ї річниці незалежності України, а також звернутися до церков та релігійних організацій провести цього дня молебні за Україну [8].

У контексті реалізації державної релігійної політики велике значення мали зустрічі Президента України В. Зеленського із світовими релігійними лідерами. Насамперед ідеться про його зустріч із Вселенським патріархом Варфоломієм (серпень 2019 р.), під час якої він підтвердив, що «влада України жодним чином не втручатиметься у справи церкви і буде всіляко оберігати і захищати право людей на свободу віросповідання» [9].

На аудієнції Президента України В. Зеленського з Папою Римським Франциском у Ватикані (лютий 2020 р.) у центрі уваги були питання припинення військових дій та досягнення миру на Донбасі, визволення полонених. В. Зеленський висловив Папі Римському подяку за надану ним допомогу потерпілим українцям від війни на Донбасі та запросив його відвідати Україну [10].

Таким чином, В. Зеленський із самого початку свого вибрання на пост Президента України почав виявляти інтерес до релігійно-церковних питань, налагоджувати відносини з різними церквами та релігійними організаціями.

Щоправда, у поглядах на деякі проблеми суспільно-політичного життя в Україні між В. Зеленським і окремими релігійними організаціями є певні відмінності. Зокрема, для нього і Української православної церкви характерне різне розуміння ситуації на Донбасі: В. Зеленський вважає її наслідком російської агресії в Україну, тоді як Українська православна церква – «громадянським конфліктом». Крім того, для Української православної церкви, яка перебуває в юрисдикції Московського патріархату, непринятною є заява В. Зеленського про продовження європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Розбіжності між В. Зеленським та Українською православною церквою є також з приводу проголошеного ним курсу на широке впровадження цифрових технологій, електронного урядування, реалізацію проекту «держава у смартфоні». Українська православна церква, як відомо, рішуче виступає проти впровадження будь-якого «оцифрування», ідентифікаційних кодів тощо.

Усвідомлюючи, що відносини між Президентом України В. Зеленським і Українською православною церквою перебувають на стадії формування, її Предстоятель митрополит Онуфрій заявив, що він не вимагає і не чекає ні від Глави держави, ні від нової влади якогось особливого ставлення до себе, а лише хоче, щоб «Президент ставився до нас, нашої церкви так, як до всіх – щоб ми були рівними перед законом, щоб не було «своїх» і «чужих» [11].

Українська православна церква заявила також про своє очікування від Президента України В. Зеленського і влади припинення «захоплення храмів» та скасування «антицерковного закону», яким передбачається її перейменування. Глава Російської православної церкви патріарх Кирило теж висловив сподівання, що зі зміною влади в Україні зміниться й державна політика у релігійно-церковній сфері, припиняться «утиски» віруючих Української православної церкви [12].

Велике значення у державній релігійній політиці мають відносини між Президентом України В. Зеленським і Православною церквою України. З одного боку, їх еднають спільні проукраїнські позиції та європейські устремління, а з іншого – роз'єднують орієнтації на різні політичні сили. В. Зеленський у своїй діяльності спирається

на фракцію партії «Слуга народу», яка має більшість в українському парламенті, тоді як за Православною церквою України стоїть опозиційна політична сила «Європейська солідарність» на чолі з П. Порошенком, який свого часу доклав значних зусиль до створення цієї церкви та отримання нею Томосу про автокефалію. «Вдячна» Православна церква України у президентській виборчій кампанії 2019 р. майже відкрито підтримувала П. Порошенка, відвертаючи тим самим виборців від кандидата у Президенти України В. Зеленського. Однак жодних спроб «помсти» цій церкві Президентом України В. Зеленським не спостерігається.

У квітні 2020 р. на ім'я Президента України В. Зеленського надійшло дві електронні петиції діаметрально протилежного змісту: в одній містилася вимога щодо передачі Києво-Печерської лаври Православній церкві України, а в другій, навпаки, залишити цю релігійну святиню у користуванні Української православної церкви. Розуміючи конфліктність цього питання, В. Зеленський не став втручатися у його вирішення, цілком правомірно пославшись при цьому на Конституцію та закони України, відповідно до яких управління об'єктами державної власності та їх передача іншим суб'єктам здійснюється Кабінетом Міністрів України [13].

Свою увагу та повагу Президент України В. Зеленський виявляє до українських мусульман. На зустрічі з представниками кримськотатарського народу (травень 2020 р.) ним було заявлено про намір надати державний статус великим мусульманським святам, а також про його підтримку ідеї будівництва у Києві мусульманської мечеті. Невдовзі після цієї зустрічі В. Зеленський спеціальним Указом доручив Кабінету Міністрів України опрацювати питання та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо надання державного статусу великим релігійним святам мусульман, іудеїв та християн західного обряду [14].

Поза увагою Президента України В. Зеленського не залишається й іудаїзм. Підтвердженням небайдужості до цієї релігії, окрім зустрічі з представниками Ради рабинів України, була його поїздка до Ізраїлю у супроводі головного рабина Києва й України Моше Реувен Асман. Крім того, у серпні 2020 р. відбулася зустріч цього рабина із заступником керівника Офісу Президента України, на якій обговорювалися питання українсько-ізраїльських відносин, місця і ролі віруючих-іудеїв у розвитку української держави, надання державного статусу головним святам іудейської релігії, утвердження в суспільстві толерантності, визнання греко-католицького митрополита Андрея Шептицького Праведником народів світу.

Висновки. Таким чином, із самого початку свого президентського правління В. Зеленський пішов шляхом встановлення та підтримки партнерських відносин з різними конфесіями, не порушуючи при цьому конституційно закріпленого принципу про відокремлення церкви від держави, не надаючи переваг та преференцій жодній із релігійних організацій. Він намагається тримати релігійний нейтралітет і не втручатися у церковні справи. Такий підхід є запорукою успіху у реалізації ним ефективної державної релігійної політики. Тим більше, що у нього немає потреби «навертати» до себе конкретні церкви, релігійні організації та віруючих для підтримки на майбутніх виборах, оскільки із самого початку він заявив, що йде у Президенти України лише на один термін.

Президент України В. Зеленський разом із законодавчою та виконавчою владою робить свій внесок у формування та реалізацію державної релігійної політики, остаточні результати і наслідки якої стануть відомими після закінчення його президентської каденції.

Список використаної літератури

1. Зеленський розповів, чи вірить і як розмовляє з Богом. *ZIK*. 20 січня 2020 р. URL: https://zik.ua/news/2020/01/20/zvychaino_ia_viriu_v_boha_zelenskyi_rozповiv_chy_viryt_i_ia_k_rozmovliaie_z_bohom_955745.
2. Солдатов А. Зе-автокефалия. Что известно о религиозных взглядах Зеленского и что ждет УПЦ МП после 21 апреля? *Релігія в Україні*. 19.04.2019. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/43238-ze-avtokefaliya-chto-izvestno-o-religioznykh-vzglyadah-zelenskogo-i-chto-zhdet-upc-mp-posle-21-aprelya.html.
3. Кандидат Зеленський. Якою мовою думає, до якої церкви ходить, якої звички хоче позбутися. *ГЛАВКОМ*. 5 лютого 2019 р. URL: <https://glavcom.ua/interviews/kandidat-zelenskiy-yakoyu-movoyu-dumaje-do-yakoji-cerkvi-hodit-yakoji-zvichki-hoche-rozbutisya-567126.html>.
4. Панкрат Дивеев-Церковный. Чем Зеленский страшен для православия. *Релігія в Україні*. 5.04.2019. URL: <https://www.religion.in.ua/43086-chem-zelenskij-strashen-dlya-pravoslaviya.html#comment>.
5. Коломойський про Зеленського: Він – стовідсотковий єврей. *ГЛАВКОМ*. 3 квітня 2019 р. URL: <https://glavcom.ua/news/kolomoyskiy-pro-zelenskogo-vin-stovidsotkoviy-jevrey-583027.html>.
6. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://program.ze2019.com>.
7. Щоткіна К. Чужой против Хищника. Почему в УПЦ МП растерялись от успеха Зеленского. *Релігія в Україні*. 15.04.2019 р. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/43172-chuzhoj-protiv-xishhniko-pochemu-v-upc-mp-rasteryalis-ot-uspeha-zelenskogo.html.
8. Указ Президента України «Про відзначення 28-ї річниці незалежності України» / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 11 липня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5132019-28305>.
9. На зустрічі Зеленського з Варфоломієм щось пішло не так – ВВС. *Українська правда*. 8 серпня 2019 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/8/7223131/>.
10. Зеленский пригласил Папу Римского в Украину. *Телеграф*. 8 февраля 2020 г. URL: <https://telegraf.com.ua/ukraina/obshhestvo/5340323-zelenskiy-priglasil-papu-rimskogo-v-ukrainu.html>.
11. Митрополит Онуфрий заверил, что УПЦ поддержит нового Президента «во всех добрых намерениях». *Фраза. ua*. 20.05.2019 р. URL: <http://pravoslavie.org.ua/2019/05/киев-митрополит-онуфрий-заверил-что-у/#more-93145>.
12. Кирил сподівається на кінець «утисків» УПЦ МП за Зеленського. *Українська правда*. 27 травня 2019 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/05/27/7216266/>.
13. Електронні петиції / Офіційне інтернет-представництво Президента України. 15 квітня 2020 р. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/92966>.
14. Указ Президента України : «Питання визначення статусу окремих релігійних свят» / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 30 липня 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3032020-34557>.

**PRESIDENT OF UKRAINE VOLODYMYR ZELENSKY:
FEATURES OF POLICY IN RELIGIOUS-CHURCH SPHERE**

Viktoriia Bokoch

Uzhhorod National University,

Faculty of International Economic Relations, Department of International Policy

Universytetska str., 14, 88000, Uzhgorod, Ukraine

The author proves that ensuring the legally established right to freedom of conscience and religion depends on the effectiveness of the implementation of state religious policy. Different branches of government – legislative, executive, and judicial – are directly responsible for its formation and implementation. Although the institution of the President does not belong to any of them, the Head of State has the opportunity and powers to influence state-church relations, religious and church life in Ukraine. The author analyzes the main principles, directions, and features of Ukraine's President Volodymyr Zelensky's policy in the religious and ecclesiastical sphere, his personal attitude to religion and church, points to the lack of consistency in his religious worldview. It is proved that the President, according to the Constitution, has the opportunity to influence state-church relations, religious and ecclesiastical life in Ukraine. It is noted that Zelensky, unlike his predecessors and some presidential candidates, did not use the religious factor in his election campaign and behaved as a non-religious candidate. From the very beginning of his presidency Zelensky, without violating the constitutional principle of separation of church and state, without giving preferences to any of the churches and religious organizations, has tried to develop partnerships with them. The author points to the differences in the positions of the President and some religious organizations concerning some issues of social development. Zelensky establishes and maintains contacts with religious leaders of different denominations, tries to keep religious neutrality and not to interfere in church affairs, demonstrating his respect to different religions and a willingness to cooperate with them. He tries to involve churches and religious organizations in solving current socio-political problems, first of all, to stop the hostilities in Donbass. Such an approach is the key to a balanced and effective state religious policy. It is concluded that the President together with the legislative and executive authorities contributes to the formation and implementation of state religious policy, the final results and consequences of which will be known after the end of his presidential term.

Key words: President of Ukraine Volodymyr Zelensky, religion, church, religious organizations, state religious policy.